

COMPLEXUL MUZEAL NAȚIONAL „MOLDOVA” IAȘI

IOAN NECULCE

BULETINUL MUZEULUI DE ISTORIE A MOLDOVEI

(serie nouă)

XVI-XVIII

2010-2012

Iași
2012

COLEGIUL DE REDACȚIE

Lăcrămioara Stratulat
Senica Țurcanu
Sorin Iftimi (secretar de redacție)
Cătălin Hriban
Zamfira Pungă
Tamilia Marin
Costică Asăvoaic

Adresa redacției

Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași
Muzeul de Istorie a Moldovei
Piața „Ștefan cel Mare”, nr. 1
Iași, 700028, tel. 0232/213296, int. 180 sau 178

ISSN 1454-0754

COMPLEXUL MUZEAL NAȚIONAL „MOLDOVA” IAȘI
„IOAN NECULCE”. BULETINUL MUZEULUI DE ISTORIE A MOLDOVEI
(serie nouă)
XVI-XVIII, 2010-2012

SUMAR

Abrevieri	5
<i>Vitalie Josanu</i> Comerțul genovez și ecouri culturale occidentale în Moldova și Dobrogea (secolele XIII-XV)	7
<i>Cosmin Niță</i> Politica externă a Țării Moldovei în domnia lui Ștefan cel Tânăr (1517-1522)	47
<i>Sorin Iftimi</i> Heraldica palatului Sturdza de la Miclăușeni (județul Iași)	55
<i>Bobi Apăvăloaei</i> Palatele domnești de la Frumoasa-Iași (secolul al XVIII-lea)	103
<i>Mihai Mârza</i> Socotelile vistiernicului Toader Palade cu diecii de vistierie, după un catastif de la mijlocul secolului al XVIII-lea	115
<i>Lucian-Valeriu Lefter</i> Trei documente inedite privitoare la istoria orașului Iași (1780-1785)	135
<i>Arcadie M. Bodale</i> Câteva date noi despre biserica Adormirea Maicii Domnului („domnească”) de la Ruginoasa, jud. Iași	145
<i>Arcadie M. Bodale</i> Informații privitoare la comuna Belcești și la biserica cu hramul Sfinții Arhangheli din satul Ciorăni	153
<i>Corneliu Ciucanu</i> Profesorul Traian Brăileanu și teoria elitelor. Un doctrinar uitat al dreptei românești interbelice	159
<i>Ina Chirilă</i> Societatea culturală, istorico-arheologică „Muzeul orașului Iași”. Destinul unei instituții uitate	177

<i>Aurica Ichim</i>	
Odiseea muzeală a trăsurilor lui Cuza-vodă	209
<i>Sorin Ulea</i>	
Un engolpion moldovenesc de la jumătatea veacului al XVII-lea	227
<i>Varvara M. Măneanu, Chirilă Enescu</i>	
Un pomelnic scris pe ceramică provenit de la biserica din Reditu (30 mai 1829)	233
<i>Cătălin Pungă, Zamfira Pungă</i>	
Pictorul Ștefan Dimitrescu în patrimoniul Muzeului de Istorie a Moldovei	237

INFORMAȚII PRIVITOARE LA COMUNA BELCEȘTI ȘI LA BISERICA CU HRAMUL SFINȚII ARHANGHELI DIN SATUL CIORĂNI

Arcadie M. Bodale

Bisericile parohiale din România păstrează încă prețioase odoare bisericești. Acestea pot fi importante atât pentru istoria artei (icoane, potire, cădelnițe, aere, piese de mobilier vechi etc.), cât și pentru istoria cărții și a tiparului în spațiul românesc. Pentru acest ultim aspect avem în vedere cărțile de cult, legate în piele sau ferecate în metal.

Adeseori, cărțile păstrate în biserici cuprind însemnări ale celor care le-au deținut și folosit, așa încât importanța lor sporește progresiv cu vechimea și cu numărul însemnărilor pe care ele le conțin. De fapt, multe din aceste însemnări cuprind mărturii singulare privitoare la viața comunităților și personalităților locale, putând completa chiar unele date de amănunt din istoria Țărilor Române și, mai apoi, a României. Spre deosebire însă de alte categorii de izvoare, însemnările de pe cărți și manuscrise au o încărcătură emoțională extrem de pronunțată, ilustrând percepția contemporanilor asupra evenimentelor în desfășurare și dezvăluind mentalitatea comunității, ceea ce a făcut ca ele să fie catalogate drept un „jurnal colectiv” al istoriei românilor¹. Din păcate, însemnările aflate pe cărțile bisericești păstrate astăzi pe la parohii sunt foarte puțin cunoscute, deoarece cercetătorii ajung la ele cu dificultate.

Câteva asemenea însemnări, referitoare la starea vremii, fenomene meteorologice neobișnuite, calamități naturale, evenimente din viața personalităților locale (hirotonie, numire într-o funcție sau deces), la cel de-al doilea război balcanic sau la data la care se va petrece Sfârșitul Lumii, se găsesc pe o Evanghelie din 1865 ce se păstrează la Biserica parohială cu hramul Sf. Arhangheli, din satul Ciorăni, comuna Belcești.

Alături de această *Evanghelie*, biserica amintită mai deține un *Octoib* (1864), un *Tipic* bisericesc fără pagină de titlu, dar trecut în același registru inventar sub anul 1880 (însă ambele cărți nu conțin însemnări) și 3 icoane deosebite (una de mari dimensiuni, adusă de la Ierusalim, reprezentând scene biblice, ce a fost donată de Ion Buzdugan în 1892; alta cu Sf. Treime, din 1910, adusă de la Muntele Athos și una cu Hristos Pantocrator, ce a fost îmbrăcată în argint în anul 1925). De asemenea, prin adresa din 22 nov. 2005, Banca Națională a României a restituit bisericii un număr de 3 monede cu valoare de patrimoniu: una de 1 leu (emisiunea 1901) și 2 de 5 lei (emisiunea 1880 și 1883).

În ceea ce privește vechimea acestei biserici, părintele paroh Zaharia Mihai ne-a mărturisit că piatra sa de temelie a fost pusă în anul 1860, fiind sfințită în anul 1862. Totuși, în anii '80 ai secolului trecut, în momentul construirii blocurilor din jurul bisericii s-au descoperit numeroase morminte, în care s-au descoperit monede austriece de la

---

¹ N. Iorga, *Istoria țării prin cei mici*, în *RI*, VII (1921), nr. 1-3, p. 26; I. Caproșu, și E. Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, Un corpus editat de ~, vol. I (1429-1750), Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008, p. V.

începutul veacului al XIX-lea², ceea ce dovedește existența unei biserici mai vechi pe locul actualului locaș de rugăciune.

Așadar, pe o *Evanghelie* din 1865³, având copertile îmbrăcate în catifea vișinie și ornate cu plăcuțe metalice, ce ilustrează, pe prima copertă, recto, pe cei patru evangheliști (la colțuri) și Învierea Mântuitorului (în centru), iar pe coperta a doua, verso, în colțuri plăcuțele de metal sunt suportul pentru piciorușele Evangheliei, iar plăcuța din mijloc reprezintă scena crucificării lui Iisus Hristos, se află mai multe însemnări moderne și contemporane, pe care le redăm în cele ce urmează.

1. Pe forțaș-ul de la începutul cărții, verso, în partea de sus a paginii, este scris în grafie modernă, cu creion:

„În anul 1900 iulie 1, din ploaie s-au format multe (sic!) fluturi mici, din care de îndată s-au format mulțime de omidă mică, care a umplut toată suprafața pământului, distrugând toate subaturile și mai toți popușorii; și pe la 25 iulie a început a se mai împușina.

Gh. Movilescu paroh <m.p.>”.

2. Pe forțaș-ul de la începutul cărții, verso, în partea de sus a paginii, sub însemnarea parohului Gh. Movilescu, este scris în grafie modernă, cu cerneală albastră:

„La fel, au fost omizi în anul 1976, distrugând lucerna, porumbul și ierburi<le>”.

3. Pe forțaș-ul de la începutul cărții, verso, la mijlocul paginii, sub însemnarea făcută cu cerneală albastră, este scris în grafie modernă, cu creion:

„În ziua de 11 aprilie(ie) 1903, Înalt Preasf(ințitu)l Mitropolit al Moldaviei, D. D. Parthenie m-a ridicat la rangul de econom.

Econom Gh. Movilescu paroh <m.p.>”.

4. Pe forțaș-ul de la începutul cărții, verso, în partea de jos a paginii, este scris, tot de către parohul Gh. Movilescu, în grafie modernă, cu creion:

„1910 Cromolnic mocănesc

Luna dech(embrie) 13 Sf(ân)ta Luchia

Luni-ploaie;

Marti-pușină ploaie cu vânt;

Miercuri-ceață;

Joi-ceață, vânt și pușină bură de ploaie;

Vineri-în de sară ploaie și noaptea ploaie mare

Sâmbătă-lapoviță, ploaie pușină; seara, viscol mic cu omăt;

Duminică-vânt cu pușini fulgi de omăt”.

5. Pe foaia de titlu, verso, în partea de sus a paginii, este scris în grafie modernă, cu creion:

„Născut în anul 1855 junie 18.

În anul 1915, iunie, în 18, am împlinit 60 ani în etate și la 18 mai 1915 am împlinit 40 ani în chirotonie de preot.

Econom Gh. Movilescu paroh <m.p.>”.

² Informații oferite de prof. Gheorghe Enache, căruia îi mulțumim și pe această cale.

³ Pe pagina de titlu este imprimat, cu slove chirilice de tranziție: *Sfânta și dumnezeiasca Evanghelie, care acum întru acest chip s-a tipărit în zilele Înălțimei Sale Alexandru Ioan I, domnitorul Principatelor Unite Române, cu binecuvântarea și osârdia Prea Sfinției Sale Părintelui Episcop al Sfinței Episcopii Râmnicului Noului Severin, D.D. Calinic. Râmnicu Vâlcei, Tipografia Cal[il]inic Râmnicu, 1865. Direc(tor) Tip(ografiei) arhimandritul Ag[g]atanghel.*

⁴ Omis.

6. Pe foaia de titlu, verso, în partea de sus a paginii, sub însemnarea preotului Gh. Movilescu, este scris, de altă mână, în grafie modernă, cu creion:

„Preotul Gh. Movilescu a murit în oct(ombrie) 1916. Pr. Ionas <m.p.>”.

7. La pg. X, în partea de sus a paginii, deasupra chipului evanghelistului Ioan, este scris în grafie modernă, cu creion:

„În anul 1992 va fi sfârșitul lumii. 7500 <ani> de la Adam.

Paroh Gh. Movilescu <m.p.>, 1899 noiembrie 1”.

8. La pg. XI, sus (deasupra scenei Invierii Domnului), scris în grafie modernă, cu creion:

„În anul 1893 a cădzut Sf(inte)le Paști la 28 mart(ie). Au început a ninge cu viscol mare sâmbătă, pe la orele 11 dimineață și au ținut până la 9 ore sara.

<Gh.> Movilescu <m.p.>”.

9. La pg. 6-7, în partea de sus și jos a fiecărei pagini, scris în grafie modernă, cu creion, de mâna parohului Gh. Movilescu:

„În anul 1912, Sfintele Paști a fost la 25 mart(ie).

Tot postul mare a fost cald, însă iarna a fost viscoloasă; însă, în Săptămâna Mare a fost frig cu ninsoare⁵ și în ziua de Paști, după ieșirea din biserică, a fost uă furtună îngrozitoare, de a descoperit case; și a ținut frig toată Săptămâna Luminată; și sâmbătă⁶ a nins și la 8 april⁷ a înghețat gradzav, de a stricat toată ceapa⁷”.

10. La pg. 42-44, în partea de sus, de jos și pe marginile laterale ale paginilor, scris în grafie modernă, cu creion, de mâna parohului Gh. Movilescu:

„În anul 1913, luna iunie, în 21 zile, s-au dat ordin de mobilidzarea armatei ca să facem resbel bulgarilor, mobilidzând oameni din cont(in)gentele 1901-<19>10. Asemenea, a rechidzjonat (sic!) caii.

Și în ziua de 28 iunie, vineri dimineață, a trecut armata română pe teritoriul Bulgariei. Și până în ziua de 3 iulie a ocupat Rușciucu, Nicopole, Silistra, Varna, Turtucaia, Balcicu, Dobrița et<c>⁴, ajungând la 80 chilo<ometri>⁴ de Sofia.

În ziua de 15 iulie, ajungând oastea română și cea sârbă la 15 kilom<etri>⁴ de Sofia, au cerut regele Bulgariei, vădzându-se constrâns din toate părțile, pace de majestatea⁸ sa, regele Carul I, de unde ...⁹ la sârbi și greci să încetedze ...¹⁰.

Și în ziua de 17 iulie s-au întrunit la București toți delegații spre a încheia pacea. Și în ziua de 25 iulie s-au ...¹⁰, dând Bulgaria României teritoriul până la Turtucaia, Balcic și Dobric”.

11. La pg. 170, în partea de sus a paginii, este scris în grafie modernă, cu cerneală albastră, de mâna parohului Gh. Movilescu:

„Trandafir¹⁰ de lună frumoși sunt la Burghelia, Tansa”

12. Pe prima filă de forțaș, aflată la sfârșitul cărții, verso, în partea de sus a paginii, este scris în grafie modernă, cu cerneală violet:

„În anul 1935 a căzut Paștile la 28-30 aprilie. În ziua de 3 mai, vinerea luminată, Izvorul Tămăduirei, a căzut brumă de 4°, care a ucis mlăzile de vie și fasole și mulți pomi stricați. A căzut apoi brumă la 5, 7, 9 și 10 mai”.

⁵ «ninsoare» lectură nesigură, deoarece foaia este murdară, iar scrisul a devenit greu lizibil.

⁶ «8 april(ie)» lectură nesigură, deoarece foaia este murdară, iar scrisul a devenit greu lizibil.

⁷ «ceapa» lectură nesigură, deoarece foaia este murdară, iar scrisul a devenit greu lizibil.

⁸ «majestatea» lectură nesigură, deoarece foaia este murdară, iar scrisul a devenit greu lizibil.

⁹ Ilizibil, deoarece foaia este murdară.

¹⁰ «trandafir» lectură nesigură, deoarece foaia este murdară, iar scrisul a devenit greu lizibil.

13. Pe prima filă de forțaț, aflată la sfârșitul cărții, verso, în partea de sus a paginii, sub însemnarea precedentă, este scris în grafie modernă, cu cerneală albastră:

„În anul 1936 a căzut brumă luni, 18 mai, de s-o ars prin văi unele plante”.

14. Pe prima filă de forțaț, aflată la sfârșitul cărții, verso, în partea de sus a paginii, sub însemnarea precedentă, este scris în grafie modernă, cu cerneală albastră:

„1 aprilie 1962 = zăpadă. Încă nu s-a arat nimic. Peste vreo săptămână-două se va ara pe pante. Pr(eot) N. Rusu <m.p.>”.

15. Pe prima filă de forțaț, aflată la sfârșitul cărții, verso, la mijlocul paginii, este scris în grafie modernă, cu cerneală albastră:

„La 24 iulie 1960 este numit paroh la Belcești preotul Nicolae Rusu în etate de 40 ani, venit de la parohia Onești-Plugari, Iași, în urma morții preotului Gheorghe Suban, mort la 20 martie 1960.

Paroh preot Nicolae Rusu [N. Rusu <m.p.>]”.

16. Pe a doua filă de forțaț, aflată la sfârșitul cărții, verso, în partea de sus și la mijlocul paginii, este scris în grafie modernă, cu cerneală maro:

„În anul 1886, mart(ie) în 3 zile, s-au săvârșit din viață preotul Ion Movilescu, cumpărătorul aceștii Evanghelii.

În anul 1877, maiu 9 zile, s-au sevârșit din viață presvitera Ana, soția preotului Gh. Movilescu.

În anul 1887 septemb(rie) 22 s-au înpușcat⁶ Gh. Cantemir preceptorul com(unei) Belcești.

În anul 1888, Sfintele Paști au cădșut a dona dzî de Sf. Gheorghî, adică la 24 april.

Tot în anul 1888, april(ie) în 14 zile, joi sara, pe la orele 5 1/4, au cădșut grindina care nu s-au mai vādșut; au ucisu și luat puboiul pe Costachi Prăpad¹¹ Ciubotaru¹² și un flecău a lui C.D. Ștefan[an]u Ion¹³; au înecat 60 vite și au mîlit ogoarele și cele arate le-au luat cu totul.

Tot în acea dzî, joi, pe la orele 8 1/2, a venit uă ploaie torențială, a luat de pe Valea Satului toate ișiturile, au luat moara lui Gh. Popovici de pe Valea Satului, au înecat morariu, morărița, 3 copii¹⁴ și pe Th. Herghelegiu, din care a scăpat morariu¹⁵, un copil și Th. Herghelegiu, fiind aruncați pe șesu”.

¹¹ «Prăpad» lectură nesigură, deoarece cuvântul este neglijent scris, iar porecla defunctului lipsește din actul său de deces.

¹² În actul de deces al lui Costachi Ciubotaru, din 1888 aprilie 15, se arată că aceasta era agricultor și că avea 50 de ani, fiind „mortu prin înecăciune ieri, pe la oarele trei post-meridian, luat de curentul apei din gârla Valea Morii, produs de grindină și ploaie torențială, al cărui corpu nu s-au putut găsi după toate căutările făcute” (AN-Iași, Col. Stare Civilă județul Iași, com. Belcești, reg. nr. 2/1888, act nr. 76). De asemenea, o mențiune marginală de pe actul său de deces consemnează: „Anul una mie opt sute optdzeci și opt, luna mai, în nouăsprăzece dzile, orele cinci post meridian, se mencionează că în ziua de optsprezece mai una mie opt sute optdzeci și opt, s-au găsit cadavrul defunctului Costachi Ciubotariu, mîlit în Bahlui, în cotuna Spinoasa, comuna Belcești, plasa Bahlui, de unde astăzi s-au înfătoșat cadavrul de către locuitorii Ștefan Matei și ne-au depus și extractul de pe actul de moarte a comunei Belcești n<r>. 32, procesul-verbal n<r>. 1644, pasportul n<r>. 1645 și autorisația de înmormântare dată de primarul comunei Belcești. Și după constatarea făcută de noi prin procesul-verbal nr. 1712, am autorisat înmormântarea. P<entru> Primar: Simion <m.p. >, Notar: P<etru> Homigescu. Martor: indescifrabil” (ibidem, mențiune marginală).

¹³ În actul de deces al lui Gheorghî Costachi Dumitru Ștefanu, din 1888 aprilie 15, se arată că aceasta era agricultor și că avea 20 de ani, el murind „prin înecăciune ieri, pe la oarele trei post-meridiane și găsitu svărlitu de apă după Dealul lui Romanu” (ibidem, act nr. 75).

¹⁴ În trei acte de deces ale comunei Belcești, din 1888 aprilie 15, se consemnează moartea lui „Ion Formagi, în etate de treizeci și șase de ani, morar, domiciliat în cotuna Ciorani, comuna Belcești, plasa Bahlui, județul Iași, căsătorit cu Safta Formagi, de treizeci și cinci de ani, agricultoare, domiciliată în cotuna Ciorani, comuna Belcești, mortu prin înecăciune ieri pe la orele trei post-meridian și găsit mortu în apropiere de casa locuitorului Ion Murărașu, din cotuna Ruși, comuna Belcești” (ibidem, act nr. 72); a lui „Vasili Formagi, în etate de trei luni, fără profisiune și necăsătoritu, fiu defunctului Ion Formagi și al Saftai Formagi, agricultoare, domiciliată în cotuna Ciorani, comuna Belcești, plasa Bahlui, județul Iași,

17. Pe a doua filă de forzaț, aflată la sfârșitul cărții, verso, în partea de jos a paginii, este scris în grafie modernă, cu cerneală neagră:

„În anul 1889 iunie 1 s-au făcut zapladzju în jurul bisericei; bani s-au pus 600 de la Primărie și restul s-au strâns de Preot) Gb. Movilescu”

18. Pe a doua filă de forzaț, aflată la sfârșitul cărții, verso, în partea de jos a paginii, sub însemnarea precedentă, și pe coperta a doua, recto, în partea de sus a copertii, este scris în grafie modernă, cu creion:

„În anul 1891, de la Paști, s-au început zugrăveala în biserică. Bani s-au strâns de prin sat de preotu' Gb. Movilescu”.

19. Pe pe coperta a doua, recto, în partea de sus și la mijlocul copertii, este scris în grafie modernă, cu creion:

„În anul 1892, de cu primăvară s-au început secetă mare, uscându-se păpușoi(i); și s-au adus de către preotul Gb. Movilescu Sf(ân)ta Icoană Făcătoare de Minuni de la Trifești, jud(ețul) Roman, în dzjua de 25 mai și s-au purtat în toată moșia. Și cum a trecut pe Hodura, a fost uă ploaie grodzavă de mare, încât a scăpat o vreme și vitele de foamete.

În anul 1899 n-au nins toată iarna și primăvara, încât s-au făcut uă lipsă mare peste toată țara, neavând vitele ce mânca, nerăsărind deloc iarbă și neavând oamenei (sic!) ce le da de mâncare, uscându-se grăile și ordzele. Și s-au adus de preutul paroh Gb. Movilescu iarăși Sf(ân)ta Icoană făcătoare de minuni de la Trifești în dzjua de 7 mai și s-au purtat de preoți și de mii de oameni pe la Munteni, Spinoasa, Erbiceni, Praguri, Arama, Hodura, Cotnari, Ceplenita, Băiceni, Ruginoasa, Târgu Frumos și iarăși s-au milostivit Dummedzeu și ne-a dăruit ploaie”.

Așadar, socotim că cele nouăsprezece însemnări prezentate mai sus sunt extrem de interesante pentru istoria comunei Belcești și a bisericii din această localitate, pentru istoria meteorologiei și pentru reconstituirea percepției populare asupra celui de-al doilea război balcanic.

---

mortu prin înecăciune ieri pe la orele trei post-meridian și găsit mortu svârlitu de apă sub șanțul casei lui Ion Săpătoriu, din cotuna Ruși, comuna Belcești” (ibidem, act nr. 73) și a lui „Gheorghie Formagiu, în etate de doi ani, fără profisiune și necăsătoritu, fiu defunctului Ion Formagiu și al Saftai Formagiu, agricultoare, domiciliată în cotuna Giorani, comuna Belcești, mortu prin înecăciune ieri pe la orele trei post-meridian, luat de curentul apei ce au ruptu moara de ciocane unde domiciliu părinții săi. După căutările făcute până acum, cadavrul nu s-au putut găsi” (ibidem, act nr. 74);

¹⁵ Din actele de stare civilă, morți, ale com. Belcești nr. 72, 73 și 74, păstrate la AN-Iași, se constată că autorul însemnării s-a înșelat. Morărița, Safta Formagiu, a scăpat, și s-a înecat morariul și doi dintre pruncii lor, pe care, probabil, tatăl a încercat să-i salveze, așa încât și el a fost luat de curentul apei.